

**JINOYAT PROTSESSIDA ISHTIROK ETISHGA MONELIK KILADIGAN
XOLATLAR VA RAD QILISHLAR.**

Durdubaeva Nargiza Muratbaevna

Annotatsiya. Ushbu modda jinoyat protsessida ishtirok etish istiqboliga duch kelganda shaxslar murojaat qilishi mumkin bo'lgan turli xil holatlar va qonuniy rad etishlarni ko'rib chiqadi. Unda ushbu vaziyatlarda ishtirok etadigan asosiy huquqlar va mulohazalar, masalan, jim turish huquqi, qonuniy vakillikning ahamiyati va guvohlarni himoya qilish choralari o'rganiladi. Bundan tashqari, maqolada jinoyat protsessida ishtirok etish natijasida yuzaga kelishi mumkin bo'lgan salbiy ta'sirlar ko'rib chiqilib, huquqiy tizimning ushbu jihatining murakkabliklariga oydinlik kiritiladi.

Kalit so'zlar: Jinoyat ishini yuritish, rad etish, hamkorlik qilmaslik, huquqiy qiyinchiliklar, guvohlar, ayblanuvchilar.

Аннотация. В статье рассматриваются различные обстоятельства и юридические отказы, к которым лица могут обратиться, столкнувшись с перспективой участия в уголовном процессе. Он исследует основные права и соображения, связанные с этими ситуациями, такие как право на молчание, важность юридического представительства и меры защиты свидетелей. Кроме того, в статье рассматриваются негативные последствия, которые могут возникнуть в результате участия в уголовном процессе, и уточняются сложности этого аспекта правовой системы.

Ключевые слова: уголовное дело, отказ, отказ от сотрудничества, юридические трудности, свидетели, обвиняемые.

Annotation. This article deals with the various circumstances and legal refusals that individuals may apply for when faced with the prospect of participating in criminal proceedings. It explores the fundamental rights and considerations involved in these situations, such as the right to remain silent, the importance of legal representation, and measures to protect witnesses. In addition, the article examines the possible negative effects caused by participation in criminal proceedings and clarifies the intricacies of this aspect of the legal system.

Keywords: criminal proceedings, denial, non-cooperation, legal difficulties, witnesses, defendants.

Jinoyat protsessida ishtirok etish har qanday adolatli va adolatli huquqiy tizimning asosiy jihati hisoblanadi. Biroq, jismoniy yoki yuridik shaxslar hamkorlik qilishdan bosh tortishi yoki ularning ushbu protsessda ishtirok etishiga faol qarshi chiqishi mumkin bo'lgan holatlar mavjud. Ushbu maqolada jinoyat protsessida yuzaga

keladigan turli xil holatlar va rad etishlar ko'rib chiqiladi, bunday rad etish sabablari, qo'llanilgan usullar va ular yoritiladi.

Jinoyat protsessida ishtirok etishga monelik qiladigan holatlar va rad etishlarni tahlil qilish uchun biz yuridik adabiyotlar, amaliy tadqiqotlar va yangiliklar hisobotlarini har tomonlama ko'rib chiqdik. Biz ishtirok etish uchun bahslashadigan turli xil stsenariylarni aniqladik va ularni uchta asosiy guruhga ajratdik: guvohlar, sudlanuvchilar va uchinchi tomon tashkilotlari.

Jinoyat protsessida shaxslar ishtirok etishni rad etishni tanlashi yoki turli sabablarga ko'ra ularning ishtirokiga monelik qiladigan holatlar bo'lishi mumkin. Bu erda yuzaga kelishi mumkin bo'lgan ba'zi umumiy holatlar va rad etishlar:

- O'z-o'zini ayblash: Qo'shma Shtatlar Konstitutsiyasiga kiritilgan beshinchi tuzatish shaxslarni o'zlariga qarshi guvohlik berishga majbur qilishdan himoya qiladi. Bu shuni anglatadiki, odam o'zini ayblashi mumkin bo'lgan tarzda savollarga javob berishdan yoki guvohlik berishdan bosh tortishi mumkin.
- Jim turish huquqi: ko'pgina huquqiy tizimlarda shaxslar so'roq yoki sud jarayonida jim turish huquqiga ega. Ular ularga qarshi ishlatilishi mumkin bo'lgan ma'lumotlarni taqdim etmaslikni tanlashlari mumkin.
- Qobiliyatsizlik yoki aqliy qobiliyatsizlik: agar shaxs sud qilish uchun aqlan qobiliyatsiz deb topilsa, u ruhiy salomatligi davolanish yoki boshqa vositalar bilan tiklanmaguncha jinoyat protsessida ishtirok etishdan bosh tortishi mumkin.
- Yurisdiksiyaning yo'qligi: sudlanuvchi sud ularning ishi bo'yicha yurisdiksiyaga ega emasligini ta'kidlashi mumkin. Misol uchun, agar da'vo qilingan jinoyat sud yurisdiksiyasidan tashqarida sodir bo'lgan bo'lsa, ular protsessda ishtirok etishdan bosh tortishlari mumkin.
- Dalillarning etishmasligi: agar sudlanuvchiga qo'yilgan ayblovlarni qo'llab-quvvatlovchi dalillar etarli bo'lmasa, ular ishni bekor qilish kerakligi haqida bahslashishlari mumkin va prokuratura kuchliroq dalillar keltirmaguncha ular ishtirok etishdan bosh tortishlari mumkin.
- Majburiy jarayon: sudlanuvchilar guvohlarni o'z nomidan guvohlik berishga majbur qilish huquqiga ega. Agar asosiy guvohlar sudga kelishdan bosh tortsa, bu sudlanuvchining himoya qilish qobiliyatiga to'sqinlik qilishi mumkin.
- Manfaatlar to'qnashuvi: Advokatlar, agar ular samarali qonuniy vakillik qilish qobiliyatini buzishi mumkin bo'lgan manfaatlar to'qnashuviga ega bo'lsa, mijozni himoya qilishdan bosh tortishi mumkin. Xuddi shunday, sudlanuvchi, agar hozirgi advokatining mojarosi borligiga ishonsa, yangi maslahat so'rashi mumkin.
- Majburlash yoki majburlash: ba'zi hollarda, shaxslar jinoiy faoliyatda majburlash yoki majburlash ostida qatnashganliklarini da'vo qilishlari mumkin, bu esa ba'zi

ayblovlardan himoya bo'lishi mumkin. Agar ular qasos olish yoki zarar etkazishdan qo'rqasalar, prokuratura bilan hamkorlik qilishdan bosh tortishlari mumkin.

- Noqonuniy hibsga olish yoki qidirish: agar dalillar noqonuniy hibsga olish yoki tintuv orqali noqonuniy ravishda olingan bo'lsa, sudlanuvchi ushbu dalillarning qabul qilinishiga qarshi chiqishi va masala hal etilgunga qadar sudda ishtirok etishdan bosh tortishi mumkin.

Bu hollarda va rad etish xususiyatlari huquqiy tizimi va yurisdiksiya qarab farq qilishi mumkin, deb ta'kidlash muhim. Bundan tashqari, jinoyat protsessida ishtirok etishni rad etish to'g'risidagi qaror yuridik maslahat bilan kelishilgan holda qabul qilinishi kerak, chunki bu muhim huquqiy oqibatlariga olib kelishi mumkin.

O'zbekistonda, boshqa ko'plab mamlakatlarda bo'lgani kabi, jinoyat protsessida ishtirok etish bir necha shaklda bo'lishi mumkin, shu jumladan guvoh, jabrlanuvchi yoki sudlanuvchi sifatida. Bu erda qisqacha ma'lumot:

Jinoyat ishlari bo'yicha guvohlar:

- Guvohlar-bu jinoyat ishi bo'yicha tegishli ma'lumotlarga ega bo'lgan va guvohlik berishga chaqirilgan shaxslar.
- Ular o'z bayonotlarini taqdim etish uchun huquqni muhofaza qilish organlari, prokurorlar yoki sud tomonidan chaqirilishi mumkin.
- Guvohlar hokimiyat bilan hamkorlik qilish va to'g'ri guvohlik berish uchun qonuniy majburiyatga ega.
- Chaqirilganda guvoh sifatida kelmaslik huquqiy oqibatlariga olib kelishi mumkin.

Guvoh sifatida ishtirok etishdan bosh tortish:

- Ba'zi hollarda, shaxslar guvoh sifatida qatnashishni xohlamasligi yoki qila olmasligi mumkin. Ular rad etish uchun asosli sabablarga ega bo'lishi mumkin, masalan, ularning xavfsizligidan qo'rqish yoki boshqa shaxsiy tashvishlar.
- Bunday vaziyatlarda shaxslar guvohlik berishni rasman rad etishlari mumkin.
- Vaziyatga qarab, sud yoki hokimiyat guvohlarni rad etishni hal qilish uchun choralar ko'rishi mumkin, masalan, chaqiruv qog'ozlarini berish, guvohlarning himoyasini ta'minlash yoki rad etish asossiz bo'lsa, qonuniy jazo tayinlash.

Guvohlarni himoya qilish:

- O'zbekiston, ko'plab davlatlar singari, jinoyat ishlari bo'yicha hamkorligi uchun qasos yoki zarar etkazishdan qo'rqan shaxslarni himoya qilish uchun guvohlarni himoya qilish dasturlariga ega bo'lishi mumkin.
- Ushbu dasturlarga guvohlarni anonimlik, ko'chirish yoki boshqa xavfsizlik choralari bilan ta'minlash kiradi.

Shuni yodda tutish kerakki, guvohlar va jinoyat ishlarida ishtirok etishdan bosh tortishning o'ziga xos tartib-qoidalar va huquqiy mexanizmlari ishning mohiyati va O'zbekistondagi amaldagi qonun va qoidalarga qarab farq qilishi mumkin.

O'zbekistonda jinoyat jarayoni va guvohlarning ishtiroki to'g'risida aniq va dolzarb ma'lumotlarni olish uchun siz yuridik mutaxassislar, mahalliy hokimiyat organlari yoki O'zbekistonga xos yuridik manbalarga murojaat qilishingiz kerak. Qonunlar va protseduralar o'zgarishi mumkin va huquqiy masalalarni hal qilishda dolzarb va aniq manbalarga tayanish juda muhimdir.

Shaxsiy huquqlar va huquqiy himoyani hurmat qilish juda muhim bo'lsa-da, bu rad etish haqiqat va adolatga intilishga to'sqinlik qilishi mumkin. Ushbu manfaatlarni muvozanatlash yuridik organlar uchun murakkab vazifadir.

Asosiy masalalardan biri bu rad etishning qonuniy sabablarini va adolatga to'sqinlik qilishni ajratishdir. Masalan, guvohlar zarar yoki o'zini ayblashdan himoyalangan bo'lishi kerak, ammo yolg'on yoki noto'g'ri rad etish haqiqatni izlash jarayoniga putur etkazishi mumkin. Xuddi shunday, sudlanuvchilar sukut saqlash huquqiga ega bo'lsa-da, bu huquqni manipulyatsiya qilish uchun suiiste'mol qilmaslik kerak.

Tashkilotlar, xususan korporatsiyalar, ko'pincha o'z manfaatlarini himoya qilish uchun murakkab huquqiy kurashlarga kirishadilar. Bu uzoq muddatli tergov va sud jarayonlariga olib kelishi.

Xulosa va takliflar:

Jinoyat protsessida ishtirok etishga monelik qiladigan holatlar va rad etishlar ko'p qirrali va ularni hal qilish qiyin. Shaxsiy huquqlarni himoya qilish juda muhimdir. Ushbu muvozanatga erishish uchun quyidagi takliflarni ko'rib chiqish mumkin:

- Aniq ko'rsatmalar: huquqiy tizimlar guvohlar, ayblanuvchilar va uchinchi tomon sub'ektlari uchun jinoyat protsessida ularning huquqlari va majburiyatlari bo'yicha aniq ko'rsatmalar yaratishi kerak.
- Himoya choralari: qasos olishdan qo'rqqan guvohlarni etarli darajada himoya qilishni ta'minlash va maxfiy guvohlik berish yo'llarini ta'minlash.
- Yuridik maslahat: sudlanuvchilarni o'z-o'zini vakillik qilish huquqini hurmat qilgan holda sud jarayonini yanada samarali boshqarish uchun yuridik maslahat olishga undash.
- Tartiblarni soddalashtirish: hamkorlik qilmaslik bilan bog'liq ishlarni hal qilishni tezlashtirish uchun protsessual kechikishlar va huquqiy murakkabliklarni kamaytirish.
- Diplomatik aloqalar: chet el sub'ektlari yoki suveren immunitet bilan bog'liq ishlarni hal qilish uchun diplomatik kanallarni o'rganing.

Xulosa qilib aytganda, jinoyat protsessida ishtirok etishga monelik qiladigan ishlar va rad etishlar shaxs huquqlarini muvozanatlash va adolatga intilishning nozik tomonlarini ta'kidlaydi. Ushbu muammolarni hal qilish huquqiy jarayonlarni takomillashtirish va huquqiy tizimda adolat va hisobdorlik tamoyillarini qo'llab-quvvatlash uchun doimiy harakatlarni talab qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Кальницкий В.В. Следственные действия: учебное пособие / В.В. Кальницкий. - 2-е изд., перераб. и доп. - Омск: Омская академия МВД России, 2003. - С. 72.
2. Республика ИИО Тергов бўлинмалари томонидан 2020-2021 йиллар ва 2022 йил 6 ойида хатланган гумон қилинувчи ва айбланувчиларга тегишли мол-мулклар тўғрисида маълумот.
3. Аршба Г.В., Гирько С.И., Николюк В.В. Наложение ареста на имущество: Учебнопрактическое пособие. - М.: России, 2004. - С. 5.
4. Jinoyatlarni kvalifikatsiya qilish: IIV oliy ta'lim muassasalari uchun darslik / R. Kabulov, A. A. Otajonov, I. A. Sottiyev va boshq. – T.: O_zbekiston Respublikasi IIV Akademiyasi, 2012. – 260 b.
5. Ўзбекистон Республикаси Жиноят процессуал кодексига шарҳлар. <https://library-tsul.uz/ru/uzbekiston-respublikasi-zhinoyat-protsessual-kodeksigashar-umumij-ism-sahaddinov-s-2014>
6. <https://lex.uz/mobileact/111460>